

РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ В ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Соколова Ірина Валентинівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики романо-германських мов
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0001-5190-5254
Researcher ID: P-3545-2014

Забезпечення високоякісного перекладу юридичних текстів у сферах міжнародного та порівняльного права є одним з викликів сучасного правового суспільства. Це завдання зумовлене розширенням міжнародних стосунків та перспективами вступу України до ЄС. Саме цим визначається актуальність нашого дослідження, яке ставить на меті аналіз функціонування категорії інтертекстуальності в текстах оригіналів та текстах перекладів законів та законодавчих актів ЄС і України. Дійшли висновку, що категорія інтертекстуальності є базовою категорією в процесі текстової комунікації у сфері міжнародного і порівняльного права. У цій статті розглядаються засоби реалізації категорії інтертекстуальності на експліцитному рівні юридичних текстів українською та англійською мовами.

Пряме цитування інших законів, а також посилання на тексти законів на полях, що здійснювалось задля тлумачення законів середньовіччя, вже не є засобом пояснення, який широко використовується в текстах сучасних законів. Відмова від використання цього засобу слугує забезпеченням компресії тексту.

Цитування та посилання на інші тексти в тому обсязі, в якому вони є, стало можливим лише протягом двох останніх десятиріч завдяки технічній можливості гіперпосилання. Особливо важливою функцією гіперпосилання є для текстів перекладів юридичних актів та законів, оскільки вони забезпечують тлумачення документів і вносять вагомий внесок в їх розуміння.

Одним із поширених засобів реалізації категорії інтертекстуальності в юридичних текстах є внутрішні посилання, тобто посилання на статтю або пункт цього закону, на додаток.

Використання гіперпосилань робить весь сучасний процес наукових досліджень інтертекстом, що своєю чергою забезпечує можливість розуміння мови порівняльного права. Засоби реалізації категорії інтертекстуальності забезпечують своєрідний діалог між текстом оригіналу і текстом перекладу.

Текст закону мовою оригіналу, текст перекладу та інтерпретація тексту закону реципієнтом створюють єдиний інтертекст. Засоби реалізації категорії інтертекстуальності здійснюють, своєю чергою, забезпечення ефективності інтерпретації та розуміння текстів законів.

Ключові слова: категорія інтертекстуальності, юридичний дискурс, переклад, гіпертекст, гіперпосилання.

Sokolova Iryna. Realization of the Category of Intertextuality in Law Texts (on the Material of the English and Ukrainian Languages)

Ensuring high-quality translation of legal texts in the fields of international and comparative law is one of the challenges of the modern legal society. This task is conditioned by the expansion of international relations and the prospects of Ukraine's accession to the EU. This determines the relevance of our study, which aims at analyzing the functioning of the category of intertextuality in the original texts and translations of laws and legislative acts of the EU and Ukraine. It is concluded that the category of intertextuality is a basic category in the process of textual communication in the field of international and comparative law. This article examines the means of realizing the category of intertextuality at the explicit level of legal texts in Ukrainian and English.

Direct quotations from other laws and references to the texts of laws in the margin, which were used to interpret medieval laws, are no longer a means of explanation widely used in modern laws. The refusal to use this tool serves to ensure text compression.

Quoting and referencing other texts to the extent that they do has only been possible in the last two decades, thanks to the technical possibility of hyperlinking. The function of hyperlinks is especially important for texts of translations of legal acts and laws, as they provide an interpretation of documents and make a significant contribution to their understanding.

One of the most common means of implementing the category of intertextuality in legal texts is internal references, i.e. references to an article or clause of a given law, in addition.

The use of hyperlinks makes the entire modern process of scientific research an intertext, which in turn makes it possible to understand the language of comparative law. The means of implementing the category of intertextuality provide a kind of dialogue between the original text and the translation text.

The text of the law in the original language, the text of the translation and the interpretation of the text of the law by the recipient create a single intertext. The means of implementing the category of intertextuality, in turn, ensure the effectiveness of interpretation and understanding of the texts of laws.

Key words: category of intertextuality, legal discourse, translation, hypertext, hyperlink.

Вступ. Термін «інтертекстуальність» з'явився у 60-х роках минулого століття у наукових роботах Юлії Кристєвої в процесі узагальнення досліджень

у сфері теорії семіотики Фердинана де Сосюра та діалогізму М. Бахтіна [1, с. 25]. Поєднання теорії Фердинана де Сосюра про те, що знаки отримують своє значення

в контексті з теорією М. Бахтина про безперервний «діалог» між текстами виявилось плідним і продовжило свій розвиток у роботах інших мовознавців (R. Bart, B. Gasparov, J. Derrida, U. Eco, E. Levchenko, Y. Lotman, N. Pieve-Gro, O. Revzina та інші).

Згідно з теорією М. Бахтина, категорія інтертекстуальності позначає широкий спектр міжтекстових зв'язків і постулює, що тексти не існують відокремлено один від одного, а функціонують у межах широкої парадигми інших текстів [1, с. 26].

Як визначає Graham Allen у своїй роботі «Intertextuality», інтертекстуальність не є категорією, яку можливо тлумачити однозначно. Такі намагання призводять до того, що кожен дослідник вкладає в значення категорії саме те, що він або вона хоче бачити, тим самим спотворюючи об'єктивність [1, с. 13].

Одна з перших класифікацій явища інтертекстуальності була розроблена Ж. Женетт, який розглядав п'ять типів інтертекстуальності:

1) інтертекстуальність як одночасне існування в одному тексті двох і більше текстів; 2) паратекстуальність як відношення тексту до своєї назви, післямови, епіграфа; 3) метатекстуальність як коментар чи критика на свій власний претекст; 4) гіпертекстуальність як висміювання і пародіювання іншого тексту; 5) архітекстуальність як жанровий зв'язок текстів [2, с. 83].

Charles Bazerman у своїй статті «Intertextuality: How Text Rely on Other Texts» характеризує інтертекстуальність як експліцитні та імпліцитні відносини, які текст або висловлення має до попередніх, сучасних або потенційних майбутніх текстів [3, с. 86].

У цьому дослідженні інтертекстуальність визначається як формоутворююча та смислоутворююча взаємодія різного виду дискурсів, вербальних та невербальних текстів [4, с. 102].

Дослідження інтертекстуальності традиційно проводилось на матеріалі художніх текстів, текстів релігійних законів, наукових текстів. Здійснювався аналіз зв'язків між різними текстами в аспекті реалізації множинних значень (гетероглосії) в окремому тексті та в окремому слові. Дослідники художніх текстів визначають, що значення тексту або слова не передається прямо до читача, а є опосередкованим певним кодом, який використовує у своєму тексті його продуцент (Т. Цепенюк, Ю. Попович, М. Бережна, Л. Грек та ін.).

Матеріали та метод. Незважаючи на широку увагу до категорії інтертекстуальності в останні десятиріччя, залишаються не досить дослідженими місце та роль цієї категорії в процесі перекладу текстів. Дослідження проводилось на матеріалі юридичних текстів українською та англійською мовами. У процесі дослідження були залучені методи порівняльного та стилістичного аналізу текстів.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що останніми роками значно зросла потреба у високоякісних перекладах юридичних текстів українською мовою. Нині з метою підготовки вступу України до Європейського Союзу здійснюється порівняння та узгодження законодавств двох суб'єктів. Це теоретичне дослід-

ження покликане стати підґрунтям практичного застосування лінгвістичних концептів та методологій для перекладу юридичних текстів. Дослідження має інтердисциплінарний характер, поєднуючи дискурс-аналіз із аналізом у сфері міжнародного та порівняльного законодавства, чим також зумовлені актуальність та **наукова новизна** цієї роботи.

Мета цієї роботи – дослідити функціонування категорії інтертекстуальності в процесі комунікації у сфері міжнародного права.

За першочергові **завдання** ми ставимо:

1. Визначити місце та роль категорії інтертекстуальності в процесі комунікації у сфері міжнародного права.
2. Визначити засоби реалізації інтертекстуальності в юридичних текстах.

Об'єктом нашого дослідження є категорія інтертекстуальності у сучасних юридичних текстах. Коректний переклад і інтерпретація текстів законів у сфері міжнародного та порівняльного права є нагальною проблемою сьогодення. **Гіпотезою** цього дослідження є те, що категорія інтертекстуальності виступає як базова для корпусу юридичних текстів на міжнародному рівні. Сучасні юридичні тексти так чи інакше пов'язані між собою і створюють єдиний гіпертекст. Саме категорія інтертекстуальності забезпечує ефективну інтерпретацію і переклад юридичних текстів міжнародного законодавства.

Результати дослідження. Як зазначалось вище, переклад є одним із засобів реалізації інтертекстуальності. У цьому розумінні переклад є близьким до поняття інтерпретації тексту, в процесі якої продуцент використовує мову перекладу (МП) для передачі концептів, представлених у тексті мовою оригіналу (МО). За таких умов присутні і навіть є допустимими деякі відхилення від оригіналу, тобто його інтерпретація. Це відбувається через те, що інколи перекладач не має у своєму розпорядженні досить мовних засобів, щоб зробити якісний дослівний переклад і він чи вона змушені використовувати засоби інтерпретації для того, щоб заповнити текстові лакуни.

Категорія інтертекстуальності визначається нами як одна з основних категорій наукового дискурсу, яка покликана забезпечити конгруентність та безперервність наукової комунікації, до якої ми відносимо також і комунікацію у сфері міжнародного та порівняльного права. Тексти законів є по своїй суті інтертекстами, оскільки містять експліцитні та, частіше, імпліцитні посилання на раніше створені тексти законів, законодавчих актів, на текст Конституції або навіть на релігійні тексти (як-то текст Біблії). Ідеться про те, що ці попередньо розроблені й опубліковані юридичні тексти вже відомі реципієнту і не мають бути поясненими або наданими у вигляді гіперпосилання.

Таким чином, у контексті дослідження маємо відокремлювати інтертекст від гіпертексту. Основна відмінність між гіпертекстом та інтертекстом полягає в тому, що гіпертекст завжди містить посилання на інші тексти, водночас інтертекст – це текст, який може бути зрозумілим у контексті інших текстів без обов'язкових посилань [5, с. 785].

Насправді ж, відокремлення понять «гіпертекст» та «інтертекст» можливе тільки теоретично, оскільки сучасні юридичні тексти містять як імпліцитні посилання на попередні, вже відомі реципієнту тексти, так і надають експліцитні посилання. Водночас сучасні технології дозволяють відкрити експліцитні посилання (гіперлінк) та ознайомитись з текстом дотичного закону в режимі реального часу.

Отже, гіпертекстуальність можна охарактеризувати як один з видів інтертекстуальності, «який надає остаточного блиску юридичним текстам в їх ранньосередньовічному та сучасному електронному форматах» [6, с. 104].

Основними засобами реалізації інтертекстуальності в юридичних текстах ми вважаємо: пряме цитування, посилання на інші тексти (підтекстові та гіперпосилання), внутрішні посилання (посилання на статтю або пункт цього закону, на додаток), переклад/інтерпретація.

Розглянемо, як деякі із зазначених засобів реалізуються в текстах законів та законодавчих актів англійською та українською мовами.

Необхідно зауважити, що значною мірою цитування та посилання на інші тексти в тому обсязі, в якому вони є, стало можливим лише протягом двох останніх десятиріч завдяки технічній можливості гіперпосилання. Особливо важливою функцією гіперпосилання є для текстів перекладів юридичних актів та законів, оскільки вони забезпечують тлумачення документів і вносять вагомий внесок в їх розуміння.

Пряме цитування інших законів, а також посилання на тексти законів на полях, що здійснювалось задля тлумачення законів середньовіччя, вже не є засобом пояснення, який широко використовується в текстах сучасних законів. Відмова від використання цього засобу слугує забезпеченням компресії тексту.

У сучасних юридичних текстах переважно використовуються підтекстові посилання та гіперпосилання. Причому перевага надається гіпертекстовим посиланням.

Так, наприклад, в «Угоді між Україною та Європейським Союзом про участь України у Програмі ЄС LIFE – Програмі дій з довкілля та клімату» від 22.09.2022 [1] використовуються виключно підтекстові посилання, які відсилають реципієнта до текстів попередніх угод:

*ВРАХОВУЮЧИ те, що Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, передбачає зобов'язання сторін посилити співробітництво у сфері охорони навколишнього середовища та їхню відданість принципам сталого розвитку і зеленої економіки;*¹

ВРАХОВУЮЧИ те, що програму Союзу LIFE було запроваджено відповідно до Регламенту ЄС № 2021/783 Європейського Парламенту та Ради²;

¹ Офіційний вісник Європейського Союзу L 161, 29.5.2014, стор. 3.

² Регламент ЄС № 2021/783 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2021 року про запровадження Програми дій з довкілля та клімату (LIFE) і про скасування Регламенту ЄС № 1293/2013 (Офіційний вісник Європейського Союзу L 172, 17.05.2021, стор. 53.)

Графічна презентація та структура підтекстових посилань зберігаються ідентичними не тільки в тексті одного закону, але й у різних законах, забезпечуючи покращення сприйняття текстів законів з боку реципієнта.

Лексична конструкція «Враховуючи...» в тексті Угоди виступає лексичним засобом, за допомогою якого здійснюється посилання на попередні закони та законодавчі акти. Цей вид посилання несе значне смислове навантаження, оскільки надає пояснення щодо підґрунтя розробки Угоди.

У такій самій функції використовується лексична конструкція «Беручи до уваги...», за допомогою якої реалізується посилання на текст законів та законодавчих актів, що були оприлюднені раніше.

Напр.:

БЕРУЧИ до уваги Рішення № 22/138 Постійної Комісії від 24/11/2022 року, (...) [2]

БЕРУЧИ до уваги Директиву № 22/111 Постійної Комісії від 24/11/2022, яка вимагає (...), [2]

БЕРУЧИ до уваги статті 7.2 та 11 Міжнародної конвенції щодо співробітництва у галузі безпеки авіонавігації «ЄВРОКОНТРОЛЬ» з поправками, (...) [2]

Щодо гіперпосилань, необхідно зазначити, що вони є найбільш поширеними в законах та законодавчих актах, які були опубліковані протягом останнього десятиріччя. Так, наприклад у тексті Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 надаються гіперпосилання на Конституцію України, Декларацію про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України та на низку інших законів та законодавчих актів. Водночас у тексті перекладу Закону англійською мовою ці гіперпосилання є активними, надаючи змогу реципієнту ознайомитись з дотичними законами. Саме завдяки цьому засобу, на нашу думку, категорія інтертекстуальності реалізується найбільш ефективно.

Одним із поширених засобів реалізації категорії інтертекстуальності в юридичних текстах є внутрішні посилання, тобто посилання на статтю або пункт цього закону, на додаток.

Напр.:

1) in Paragraph 6 Subparagraph 6, Clause 5 the words “as of the date of entry into force of this Law” shall be replaced with the words and figures “until 1 September 2018” [3];

2) in the text of the Law the words “higher educational institution” and “higher spiritual educational institution” in all cases and numbers shall be replaced with the words “institution of higher education” and “institution of higher spiritual education” in the corresponding case and number, respectively [3].

Інтертекстуальність може бути реалізованою як експліцитно, так і імпліцитно. Імпліцитні посилання – це

посилання на загальновідомі норми моралі та права. Усі юридичні тексти західної цивілізації так чи інакше мають імпліцитне посилання на 10 біблійних заповідей, адже ці заповіді знаходяться в основі моральних принципів західного суспільства. Так само у сучасних юридичних текстах можна відстежити імпліцитні посилання та стародавні релігійні закони, постулати Римського права та / або на тексти середньовічних конституцій західноєвропейських держав. Оскільки ці посилання є імпліцитними, їх сприйняття та розуміння має підтекстовий характер. Ступінь їх усвідомлення залежить від рівня обізнаності реципієнта.

Крім того, певні імпліцитні концепти можуть бути інтерпретовані по-різному залежно від культурного та ментального підґрунтя реципієнта. Так, наприклад, концепти «релігія» та «мова» мають різне значення для представників різних європейських культур. Для європейських держав, які нещодавно вибороли свою незалежність від Радянського Союзу (Литва, Латвія, Естонія), концепт «державна мова» має досить вагоме значення, так само як і для України. Саме тому можна стверджувати, що тексти законів про мову цих країн перетинаються між собою, утворюючи інтертекстові структури та гіпертекстові посилання.

Напр.:

1) Закон «Про офіційну мову» Латвійського парламенту від 13.01.2000 [3]

The purpose of this Law is to ensure: 1) the maintenance, protection and development of the Latvian language; 2) the maintenance of the cultural and historic heritage of the Latvian nation; 3) the right to freely use the Latvian language in any sphere of life within the whole territory of Latvia; 4) the integration of members of ethnic minorities into the society of Latvia, while observing their rights to use their native language or other languages; 5) the increased influence of the Latvian language in the cultural environment of Latvia, to promote a more rapid integration of society.

2) Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 [4].

Purposes of this Law include: 1) protection of the State status of the Ukrainian language; 2) establishment of the Ukrainian language as the language of interethnic communication in Ukraine; (...); 4) ensuring the use of the Ukrainian language as the State language throughout Ukraine in the spheres of public life referred to in this Law, as well as in international communication, during the performance of representative functions by officials and officers; 5) ensuring the development of the Ukrainian

language to strengthen national identity, preserve national culture, traditions, customs, historical memory, and to ensure its continued functioning as a state-building factor for the Ukrainian nation; ...

Таким чином, концепти «державна / офіційна мова», «захист», «нація / етнос», «суспільство / суспільне життя», «історичні надбання / історична пам'ять» повторюються на експліцитному та імпліцитному рівнях у текстах обох законів.

Більш глибокий аналіз імпліцитної реалізації категорії інтертекстуальності перебуває в перспективі нашого дослідження, так само як і аналіз перекладу термінологічних ланцюжків у процесі реалізації категорії інтертекстуальності.

Збереження юридичної термінології в текстах законів мовою оригіналу та точний переклад термінів у текстах мовою перекладу слугують базовим каркасом для більш точної інтерпретації текстів. Для здійснення якісного перекладу залучаються різноманітні методики. Так, на офіційному сайті Верховної Ради України використовується тезаурус Eurovoc, який також використовується Європейським парламентом.

Використання гіперпосилань робить весь сучасний процес наукових досліджень інтертекстом, що зі свого боку забезпечує можливість розуміння мови порівняльного права. Засоби реалізації категорії інтертекстуальності забезпечують своєрідний діалог між текстом оригіналу і текстом перекладу. Таким чином, текст закону мовою оригіналу, текст перекладу та інтерпретація тексту закону реципієнтом створюють єдиний інтертекст.

Висновки. Категорія інтертекстуальності – одна з основних категорій наукового дискурсу, яка покликана забезпечити конгруентність та безперервність наукової комунікації, до якої ми відносимо також і комунікацію у сфері міжнародного права. Основними засобами реалізації інтертекстуальності в юридичних текстах ми вважаємо: пряме цитування, посилання на інші тексти (підтекстові та гіперпосилання), внутрішні посилання (посилання на статтю або пункт цього закону, на додаток), переклад / інтерпретація.

У перспективі нашого дослідження перебуває аналіз застосування лінгвістичних концептів та методологій для перекладу юридичних текстів. Якісний професійний переклад законів, як проміжний елемент у ланцюжку комунікації між продуцентом та реципієнтом, покликаний сприяти більш точній інтерпретації оригіналу тексту закону. Засоби реалізації категорії інтертекстуальності здійснюють, своєю чергою, забезпечення ефективності інтерпретації та розуміння текстів законів.

Література:

1. Allen Gr. Intertextuality. London and New York : Routledge Taylor and Francis Group, 2000. 249 p.
2. Genette G. The architext: an introduction. Berkeley : University of California Press, 1992. 95 p.
3. Bazermann, Ch. Intertextuality: How Texts Rely on Other Texts. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/315112479_Intertextuality_How_Texts_Rely_on_Other_Texts_1.
4. Соколова І.В. Інтертекстуальність як текстооформлююча категорія інформаційно-рекламних текстів (на матеріалі англійської мови). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. Луганськ. 2013. Частина III. С. 101–106.
5. Reffaterre M. Intertextuality vs Hypertextuality. *New Literary History*. 1994, № 4, Vol. 25. Part 2. P. 779–788.
6. Raisch M.J. Codes and Hypertext: the Intertextuality of international and comparative Law. *Georgetown Public Law Research Paper*. 2008, № 10-09. P. 101–131.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Угода між Україною та Європейським Союзом про участь України у Програмі ЄС LIFE – Програмі дій з довкілля та клімату від 20.09.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-22#Text (дата звернення: 21.08.2023).
2. Угода між Україною та Європейською організацією з безпеки авіонавігації (ЄВРОКОНТРОЛЬ) щодо впровадження Європейського фонду добровільної авіонавігаційної солідарності від 19.12.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/944_001-22#Text (дата звернення: 21.08.2023).
3. Закон «Про офіційну мову» Латвійського парламенту від 13.01.2000 року. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/14740-official-language-law> (дата звернення: 21.08.2023).
4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 21.08.2023).

References:

1. Allen, Gr. (2000). *Intertextuality*. London and New York: Routledge Taylor and Francis Group, 249 p.
2. Genette, G. (1992). *The architext: an introduction*. Berkeley: University of California Press, 95 p.
3. Bazermann, Ch. *Intertextuality: How Texts Rely on Other Texts*. Research Gate. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/315112479_Intertextuality_How_Texts_Rely_on_Other_Texts_1.
4. Sokolova, I.V. (2013). *Intertekstualnist' yak tekstoformlyutcha kategoriya informatziyno-reklamnykh tekstiv (na materialy angliyskoi movy)* [Intertextuality as a Text-Forming Category of Informational-Advertising Texts]. *Visnik Lugans'kogo Nazional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenko. Filologichni Nauki*. Lugans'k. Chatyna III. S. 101–106 [in Ukrainian].
5. Reffaterre, M. (1994). *Intertextuality vs Hypertextuality*. *New Literary History*. 1994, № 4. Vol. 25. Part 2. P. 779–788.
6. Raisch, M.J. (2008). *Codes and Hypertext: the Intertextuality of international and comparative Law*. *Georgetown Public Law Research Paper*. № 10-09. P. 101–131.

Illustrative sources:

1. Угода між Україною та Європейським Союзом про участь України у Програмі ЄС LIFE від 20.09.2022. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-22#Text [in Ukrainian].
2. Угода між Україною та Європейською організацією з безпеки авіонавігації (ЄВРОКОНТРОЛЬ) щодо впровадження Європейського фонду добровільної авіонавігаційної солідарності від 19.12.2022. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/944_001-22#Text [in Ukrainian].
3. Закон “Pro Ofitziynu Movu” Latviys'kogo Parlamentu vid 13.01.2000. (Official Language Law). Retrieved from: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/14740-official-language-law> [in English].
4. Закон України “Pro Zabezpechennya Funktionuvannya Ukrain's'koyi Movy yak Derzhavnoi” vid 25.04.2019. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [in Ukrainian].